

ВИБІР ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

У результаті аналізу підходів до оцінки економічної безпеки організацій запропоновано індикаторний підхід, який дозволяє представити економічні показники для проведення оцінки та аналізу безпеки у вигляді системи і оперативно отримати кількісну або якісну характеристику бізнесу.

Постановка проблеми. Проблемам вивчення безпеки суб'єктів господарювання, економічної системи особливо в умовах глобалізації приділяється значна увага в економічній науці.

Існує безліч визначень економічної безпеки, тобто єдиного погляду серед вчених - економістів на поняття «економічна безпека» немає.

Так, наприклад, В. Л. Тамбовцев писав, що «під економічною безпекою тієї чи іншої системи потрібно розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи» [1,2]. Вчений акцентує увагу на стан елементів структури цілісності, також звертає увагу на існування внутрішніх відносин, які повинні забезпечити реалізацію досягнення цілей всієї системи. Однак економічні відносини не повинні замикатися в межах суб'єкта господарювання між елементами структури, а повинні також мати вихід на зовнішній простір.

З точки зору Л. В. Абалкіна [3,4,5]: «Економічна безпека – це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення» [3,6]. Дана трактування економічної безпеки розпливчата. Також потрібно відзначити, що незалежних економічних систем в умовах глобалізації не буває, оскільки мова повинна йти про стан самозбереження на досягнутому рівні і здатності господарської системи до подальшого розвитку.

Трактування Ст. І Ярочкіна: «Економічна безпека – це організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [5].

Важливою проблемою розвитку інституту підприємництва (бізнесу) є оцінка його економічної безпеки [7], що дозволяє на основі вивчення абсолютних величин виробничих, трудових і фінансових показників визначити поточний стан організації. Крім того, вона дає інформацію про наявність резервів, необхідних для зміцнення бізнес - діяльності в коротко - і середньостроковій перспективі.

В даний час в економічній науці методи оцінки економічної безпеки достатньо розроблені. Разом з тим спірними залишаються питання їх переваг і недоліків, і, особливо - який з методів (підходів) найбільш ефективний стосовно до сфери бізнесу.

Також на сучасному етапі у світовій практиці ще чітко не визначено зміст, механізми, критерії оцінки економічної безпеки та шляхи вирішення існуючих проблем у сфері бізнесу. Для вирішення виниклих питань необхідно дослідити взаємозв'язок всіх складових економічної безпеки і вибрати найбільш прийнятний підхід до її оцінювання.

Мета дослідження. Розглянути всебічно сутність економічної безпеки, розкрити механізми функціонування та підходи до оцінки економічної безпеки організацій як суб'єктів

господарювання та визначити найбільш прийнятний підхід оцінки безпеки бізнесу для сучасних умов підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. В Україні, в середньому і малому бізнесі, переважна маса керівників і власників бізнесу не завжди звертають належної уваги на забезпеченні безпеки бізнесу у своїх організаціях.

У самому стислому вигляді поняття "безпека" можна визначити як стан захищеності певної системи від нанесення шкоди. Якщо дещо деталізувати: безпека - це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до самовиживання в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важкопрогнозованих чинників.

Бізнес є певною системою і найчастіше при його дослідженні розглядають п'ять основних складових безпеки: фізичний, економічний, організаційно-кадровий, інформаційний і юридичний. Кожна складова безпеки важлива і є комплексом необхідних дій, що спираються на чинні закони та нормативні акти, яких безліч. Незважаючи на постійне вдосконалення цих складових, на розвиток їх систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, ризик менеджменту, служб безпеки і так далі., втрати бізнесу від неправомірних дій третіх осіб, а точніше, шахрайства, корупції, розкрадань та інших способів неправомірного збагачення, зростають з кожним роком. За даними Асоціації сертифікованих фахівців з розслідування розкрадань (ACFE), збиток від різних форм шахрайства, корупції і злочинства в США становить близько 900 млрд. доларів на рік [8]. Забезпечення безпеки необхідно для будь-яких організацій, незалежно від форм їх власності, починаючи від державних організацій і закінчуючи малими підприємствами, що займаються різноманітною підприємницькою діяльністю. Різниця буде полягати лише в тому, які засоби і методи і в якому обсязі вони при цьому використовуються. Відсутність безпеки у бізнесі рівнозначно відмові від нормального функціонування самої організації, що може призвести до невиконання запланованих завдань та до інших негативних наслідків.

Всі втрати (організаційні, інформаційні, матеріальні, іміджу організації) в кінцевому рахунку, виражаються саме в економічних втратах.

В даний час для досягнення стабільності функціонування організації як суб'єкта в економічній сфері діяльності її економічна безпека серед інших видів безпеки бізнесу є найбільш актуальною і важливою задачею. Практично під економічною безпекою бізнесу в організації розуміють, насамперед, захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу від зовнішніх і внутрішніх економічних погроз і здатність до відтворення (надання послуг) та ефективного використання всіх його ресурсів [6].

У найбільш загальному вигляді про економічну безпеку організації свідчить збереження її як цілісного структурного утворення і юридичної особи і стійких або зростаючих значень основних фінансово-економічних показників (власний капітал, обсяг річного обороту, прибуток, рентабельність). Стосовно ж конкретній сфері діяльності організації, можуть використовуватися інші специфічні показники її безпеки.

Головними компонентами економічної безпеки є: розвиток і стійкість організації. Відомо, що діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва являє собою розвиток, який включає в себе динамічний процес у вигляді послідовності дій, спрямованих на реалізацію власних економічних інтересів – інтересів бізнесу. Причому, чим стійкіші, міцніше і надійніше такий розвиток, тим вище обсяги і менше терміни досягнення бажаного результату економічної діяльності.

У цьому сенсі слова безпека організації є динамічно стійкий стан, при якому їй в даний момент не загрожує небезпека. Підтверджено практикою: якщо бізнес-структура не розвивається, то у неї різко знижується можливість виживання, опірність загрозам і пристосовність до змін зовнішнього і внутрішнього підприємницького середовища. Стійкість же відображає міцність і надійність елементів бізнес - структури всередині неї самої, а також здатність організації до попередження загроз. Такий стан організації означає динамічну рівновагу економічної діяльності як системи, при якому має місце певний рівень її безпеки.

Рівень економічної безпеки організації залежить, насамперед, від здатності її керівництва передбачати і запобігати можливі загрози, а також швидко вирішувати виниклі проблеми. Загрози розглядаються як фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, які здатні вплинути на рівновагу економічної діяльності організації або навіть порушити його. А це означає втрату безпеки і настання небезпеки, що на практиці для організації знаходить своє вираження у витоку більшої частини активів, відхід з ринку, банкрутство, розорення.

Фактори зовнішньої підприємницького середовища або зовнішні загрози бізнес - діяльності виникають за межами організації (наприклад, через недобросовісної конкуренції, поганої роботи суміжників або постачальників сировини, несподіваних змін показників ринку та інше). Ці дії вимагають від організації виділення певних коштів на захист, тим самим забезпечуючи «порог безпеки» не нижче мінімального рівня. З цих позицій безпека бізнесу можна розглядати як стан його захищеності.

Фактори внутрішнього підприємницького середовища або внутрішні загрози бізнес - діяльності виникають всередині самої організації. У їх числі старіння, моральний і фізичний знос основного капіталу, застій в організації та нормуванні праці, низька трудова і виконавська дисципліна, висока плинність кадрів, відсутність кадрового резерву і так далі. В цьому випадку навіть при наявності сприятливого зовнішнього середовища і відсутності серйозних зовнішніх загроз рівень безпеки підприємницької діяльності буде неухильно знижуватися і від керівництва підприємства потрібно розробка і реалізація комплексу заходів щодо стабілізації ситуації.

Ймовірність здійснення загрози бізнес-діяльності, переходу її з потенційної в реальну характеризує поняття «підприємницький ризик». Ризики притаманні підприємству, так як його економічна природа цілком заснована на ринкових законах з притаманними їм стихійністю, непередбачуваністю та невизначеністю. Тому, яким би не була економічна поведінка організації, ризики завжди існують. Звідси, неможливо досягти повної безпеки підприємницької діяльності. Завдання організації полягає в мінімізації підприємницьких ризиків, забезпечуючи тим самим стійку динаміку розвитку організації і фактично виключаючи можливість настання економічного збитку.

Рівень економічної безпеки поділяється на два види:

- досягнення за минулий період;
- порогові значення життєздатності виживання організації в сучасних умовах.

Загрози бізнесу за природою виникнення поділяються на два класу:

1. Природні (об'єктивні) - викликані стихійними природними явищами, не залежними від людини (повені, землетруси, урагани тощо);
2. Штучні (суб'єктивні) - викликані діяльністю людини ненавмисні і навмисні (умисні) загрози.

Саме ці загрози мають бути прогнозовані і виявлені серед них ті основні, які можуть завдати відчутної шкоди бізнесу і привести до банкрутства організації.

Як показує практика бізнесу [8], звернення вітчизняних бізнесменів за допомогою до правоохоронних органів спостерігаються по виникаючим проблемам (по спадній):

- неповернення коштів (не надходить плата за відвантажений товар, не надходить оплачений товар, не повертається в зазначений строк кредит);
- загроза особистій безпеці бізнесменів та членів їх сімей (вимагання);
- розкрадання вантажів на транспорті;
- крадіжки особистого майна в офісах, пограбування, викрадення автомобілів;
- викрадення комерційної інформації (крадіжка документів, їх копіювання, знімання інформації з комп'ютерів і факсів, прослуховування і запис телефонних повідомлень, розмов у приміщеннях з метою подальшого їх використання проти керівника і бізнесу, підкуп співробітників);
- крадіжки і пограбування в складських і виробничих приміщеннях;
- псування майна і товарів, підпали.

Аналіз праць [9,13,14], присвячених оцінці економічної безпеки, показує, що більшість авторів позиціонують економічну безпеку як знаходження деякого компромісу між зростанням прибутковості і скороченням ризику, як компромісу в агентських відносинах, як знаходження оптимального співвідношення між різними показниками виробничої, ділової та ринкової активності.

Об'єднуючи запропоновані методики оцінки рівня економічної безпеки організацій [9,13,14], можна згрупувати основні підходи до визначення основних показників економічної безпеки (див.рис.1):

- ресурсний (інвестиційний) підхід;
- циклічний підхід;
- системний підхід;
- кластерний (інфраструктурний) підхід;
- процесний підхід;
- ситуаційний підхід;
- індикаторний підхід.

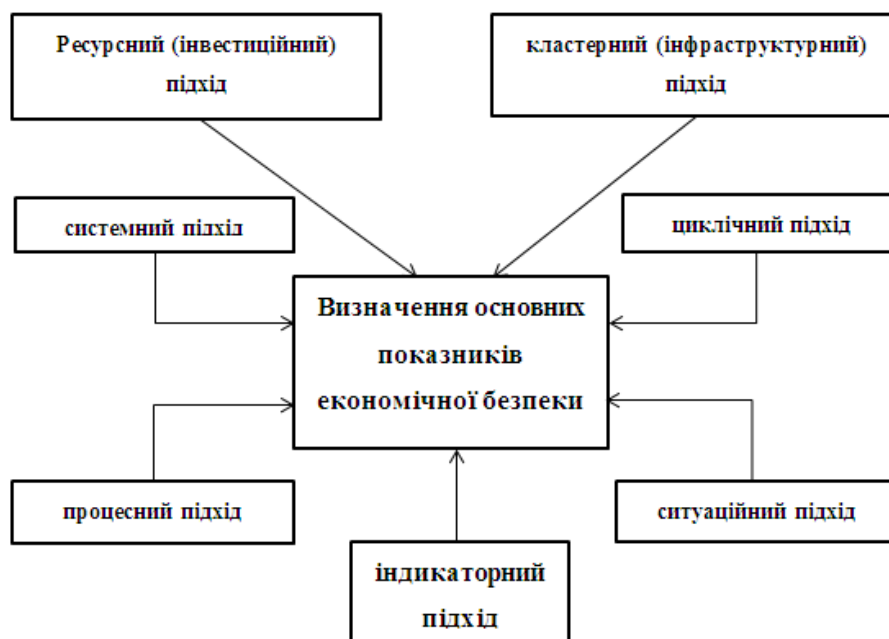

Рис.1. Підходи до визначення основних показників економічної безпеки.

Ресурсний (інвестиційний) підхід - являє собою сукупність методів опису та аналізу економічної безпеки на підставі достатності та доступності фінансування витрат, необхідних для здійснення виробничого процесу, а також віддачі від вкладених ресурсів. Даний підхід пов'язаний з інвестиційним аналізом, який зводиться до прогнозування одержуваного корисного економічного ефекту від впровадження інвестицій за критеріями, що враховують забезпечення безпеки бізнесу.

Ресурсний (інвестиційний) підхід розглядає економічну безпеку як стан найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування організації в даний час і в майбутньому.

Рівень економічної безпеки є одним з основних показників інвестиційної привабливості та надійності організації. Реально рівень економічної безпеки організації – це характеристика його життєздатності.

Щоб система економічної безпеки організації не ототожнювалася з її діяльністю і ефективністю, вона повинна складатися з автономних блоків, які відповідають, зокрема, за вплив зовнішнього середовища (впливу загроз), ресурсне забезпечення, якість реалізації

функцій управління (планування, облік, аналіз тощо), які вивчають проблеми і їх вирішення по окремим підсистемам, але з урахуванням цілей і завдань системи в цілому. При такому підході загальна оцінка стану економічної безпеки організації буде складатися з оцінок систем, що знаходяться на попередньому рівні ієрархії управлінсько-організаційної структури, і в розрізі тих завдань, які поставлені в даний час.

Застосування ресурсного методу вважається продуктивним, в разі досягнення ключових цілей економічної безпеки організації за показниками:

- фінансової стійкості і незалежності підприємства, ефективності його діяльності;
- високої конкурентоспроможності та незалежності технологічних ресурсів організації;
- оптимальної організації структури підприємства і високої ефективності його менеджменту;
- дієвості колективних науково-дослідних робіт, високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- максимально низького впливу організації на навколишнє середовище, екологічність та економічність його ресурсних витрат;
- правової забезпеченості будь-яких напрямків діяльності організації;
- високого ступеня захисту комерційних таємниць організації та його інформаційної бази, одночасно з високим рівнем інформаційного забезпечення діяльності всіх його структур;
- максимально можливого рівня безпеки організації, його співробітників, майна, капіталу і комерційних інтересів.

Циклічний підхід - заснований на застосуванні теорії економічних циклів, пов'язаних з підйомом і спадом ділової активності. Саме на стику підйому і спаду реалізуються форми переходу до нового циклу економічного розвитку, або втратою конкурентних переваг. При цьому загрози економічній безпеці утворюються також на цих стиках.

З позицій задач забезпечення безпеки організації в економічних циклах визначальну роль грає якісний аналіз характеру зміни показників у процесі моніторингу.

Забезпечення безпеки організації, як мінімум, передбачає збереження її найважливіших структурних елементів як системи і взаємодії між ними, дотримання визначених економічних і технологічних пропорцій.

Існування організації, як економічної системи, характеризується збереженням на визначеному рівні її найважливіших структуроутворюючих показників. Розвиток системи звичайно зв'язується з їхнім ростом, а їхні темпи розглядаються як характеристики цього росту. При спаді показників вірніше було б говорити не про негативний ріст, а про деградацію системи. Зберегти систему в цьому випадку можна ціною мобілізації її внутрішніх ресурсів і резервів, у тому числі призначених для майбутнього розвитку.

Виникнення катастрофічних процесів у деградованій системі може проходити в результаті щодо невеликих погроз і впливів, у тому числі і внутрішнього характеру. Це случается, якщо система уже вичерпала свої ресурси і резерви чи в ній відсутні механізми протидії погрозам і негативним впливам (система втратила стійкість чи близька до цього стану).

Системний підхід визначає економічну безпеку як сукупність елементів, що складають його структуру. На підставі рівня значимості кожного з елементів і кількісного виміру його стану визначається інтегральний рівень економічної безпеки організації.

З точки зору системного підходу організація являє собою складну відкриту динамічну систему, що перебуває в процесі постійного ресурсного обміну з зовнішнім середовищем. Системність передбачає дослідження організації з позиції взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів і процесів, які між ними відбуваються.

Результатом застосування системного підходу має стати отримання цілісних характеристик функціонування підприємства з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що в свою чергу буде сприяти забезпеченню відповідного рівня економічної безпеки шляхом захисту від потенційних і наявних ризиків. Ідеї використання принципу системності покладено в основу визначення С. Дубецької, яка пропонує вивчати економічну безпеку як «...стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору стійкості (виживання) і

розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, непередбачених дій і важко прогнозованих факторів» [10].

В цілому системний підхід характеризується значною ємністю даних і необхідністю деталізації процесів, що призводить до значних тимчасових витрат і є неефективним в разі оперативного прийняття рішення особливо при розробці та контролі за підтриманням економічної безпеки.

Небезпека для системи представляє не тільки пряма загроза, але і невизначеність зовнішнього середовища, що позбавляє систему можливості мобілізувати свої сили для протистояння удару або відкритися для нових можливостей при настанні сприятливої події. Сучасний бізнес характеризується умовами наростаючої конкуренції, що вимагає постійного моніторингу змін середовища, проведення зіставлення позиції організації з позиціями інших учасників ринку. Необхідно мати можливість своєчасно реагувати на сприятливі зміни і попереджати загрози. Економічна безпека в цьому випадку тісно переплітається з інформаційною безпекою. Мета системи забезпечення економічної та інформаційної безпеки полягає у формуванні комплексного підходу, заснованого на знанні конкурентного середовища та ринкового статусу організації, що є важливим у процесі прийняття управлінських рішень. До завдань такої системи слід віднести оцінку всіх факторів, що впливають на конкурентоспроможність організації. Із завдань інформаційної системи безпеки основними є:

- бенчмаркінг (порівняння з іншими організаціями);
- ідентифікація ризиків і можливостей в ринковому середовищі;
- захист конфіденційної інформації.

Кластерний (інфраструктурний) підхід - визначає економічну безпеку як здатність системи за рахунок забезпечуючих її факторів (у тому числі інфраструктурних) досягати певних заданих цілей, пов'язаних з якістю продукції (послуг), обсягами ринку, конкурентними перевагами, мінімізацією ризику або економічних збитків тощо).

Кластерний (інфраструктурний) підхід відрізняється високим ступенем складності проведеного аналізу з використанням методів математичного аналізу. І якщо його використання в дослідницькій області дозволяє отримати достовірні результати оцінки рівня економічної безпеки організації, то в практичній їх діяльності не завжди це можливо. Як зазначається [11], дуже складною є оцінка стійкості вибраного показника при заданій області його зміни. Тому цей підхід використовується більше з позиції математика, ніж менеджера.

Процесний підхід - характеризує рівень економічної безпеки як реально отриманий ефект від економічної діяльності у вигляді збільшення корисного результату (кількості виробленої продукції, якості послуг тощо) і зниження витрат на його досягнення шляхом раціонального комбінування тих чи інших факторів використання ресурсів.

За рахунок наявності цього ефекту досягається можливість своєчасної реакції на реалізацію фактичних загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, і збереження позитивної динаміки економічного зростання.

Дослідження економічної безпеки з позиції процесного підходу надає нове смислове значення процесу і перетворює його на «забезпечення економічної безпеки». Деякі вчені ототожнюють поняття «економічної безпеки» та «забезпечення економічної безпеки», що є некоректним. Саме «забезпечення» акцентує увагу на тому, що економічну безпеку необхідно розглядати як процес, що відбувається постійно і безперервно по досягненню безпечного стану організації. «Забезпечення» передбачає виконання певних дій з приведення організації в безпечний стан.

У той же час вчений-економіст С. М. Шкарлет [12] забезпечення економічної безпеки розглядається як «...системний процес, в якому поєднуються три основних компоненти:

- перша, діагностика і оцінка фінансово - економічних, операційних та організаційних критеріїв з метою завчасної ідентифікації джерел виникнення небезпечних для діяльності організації впливів;

- друга, своєчасне застосування релевантного (відповідного) каталогу антикризових (стабілізаційних) заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів;
- третя, формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги і забезпечення розвитку підприємства на всіх етапах його життєвого і операційного циклів».

В останні роки в практиці управління організацією, так і в оцінці її економічної безпеки, широко використовується **ситуаційний підхід**. Це зумовлено потребою у швидкій реакції на зміну ситуації (насамперед, у зовнішньому середовищі) в умовах інформаційної невизначеності, тобто об'єктом дослідження виступає ситуація, конкретні обставини, які впливають на безпеку організації в конкретний момент часу.

Серед недоліків такого підходу необхідно зазначити:

- високу залежність від кваліфікації керівного складу організації;
- неузгодженість дій осіб і підрозділів у вирішенні ситуації;
- нерівноцінність придатності до ситуацій, які неможливо передбачити, і які повторюються з певною періодичністю.

Серед підходів до оцінки економічної безпеки організації широко відомий **індикаторний підхід**. Індикаторний підхід визначає рівень економічної безпеки за допомогою так званих індикаторів.

Вчений В. К. Сенчагов розглядає цей підхід як «методологію індикативної системи безпеки» - з приблизно 150 індикаторів, що характеризують економічну безпеку, проводиться відбір такої сукупності, яка володіє особливою чутливістю до збоїв в життєзабезпеченні організації. Протягом багатьох років використовувалося 19 індикаторів, а у зв'язку з фінансовою кризою 2008 р. їх перелік розширився до 32 [14]. Індикатори розглядаються як граничні значення показників, що характеризують діяльність організації в різних функціональних областях, що відповідають певному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки встановлюється за результатами порівняння (абсолютного або відносного) фактичних показників діяльності організації з індикаторами.

Згідно даного підходу оцінювання стану економічної безпеки організації, в тому числі і бізнесу, необхідно проводити за певною системою основних показників. Вони повинні відображати специфіку і умови діяльності організації.

Визначення оцінки економічної безпеки підприємництва ґрунтується, насамперед, на принципі комплексності, що передбачає:

- виявлення критеріїв оцінки;
- розробку показників і виділення їх у групи;
- виявлення взаємозв'язків між групами показників різних критеріїв оцінки економічної безпеки;
- встановлення порогових значень показників.

У чистому вигляді розглянуті підходи використовуються рідше, ніж об'єднані між собою. Тому до їх вибору потрібно підходити творчо.

Як показує практика досліджень [13,14], саме індикаторний підхід дозволяє представити економічні показники для проведення оцінки та аналізу безпеки організації у вигляді системи. Кожен показник системи дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської діяльності організації, пов'язаний з іншими показниками і не дублює їх. Саме ці якості роблять доступним і зрозумілим використання їх в індикаторному методі при оцінці економічної безпеки бізнесу в організації.

В частині структуризації системи показників формуються для оцінки передумов досягнення певного (необхідного) рівня та поточного (досягнутого) рівня економічної безпеки організації.

Оскільки функціонування будь-якої організації значною мірою визначається техніко-технологічною безпекою, тому на перший план висуваються показники, що безпосередньо її характеризують. Так, в якості прикладу, до показників, що характеризує здатність організації до протистояння загрозам, можна віднести: стан власного капіталу та оборотних активів,

поточних і довгострокових зобов'язань, основних засобів і виробничих запасів у виробничому потенціалі. Додатково до перерахованих вище, до показників, що характеризує здатність до адаптації, можуть бути додані: питома вага незавершеного виробництва у виробничому потенціалі, темп зростання фонду оплати праці, питома вага заохочувальних виплат і компенсацій у фонді оплати праці.

З показників, що характеризують здатність організації до постійного розвитку, слід відзначити: забезпеченість інтелектуальною власністю, витрати на обчислювальну техніку і оплату послуг сторонніх підприємств у загальному обсязі витрат на інформатизацію, інвестиції в будівництво і придбання нових основних засобів; кадри, які підготовлені до нових професій та підвищили кваліфікацію та інше.

Для оцінки поточного рівня економічної безпеки організації у відповідності зі схемою (див. рис.2) застосовують основні показники [7,13] , що характеризують результати діяльності: фінансово-економічну стійкість, стабільність і безперервність виробничої діяльності, ефективність використання ресурсів.

Рис.2. Схема застосування індикаторного методу при оцінці економічної безпеки бізнесу в організації.

В якості показників ефективності використання ресурсів застосовують: рентабельність активів, ступені придатності і зносу активів, фондівіддачу (прибутковість), придатність (знос) основних засобів, плинність кадрів, динаміка середньооблікової складу персоналу, продуктивність праці та інше. Від точної ідентифікації загроз організації, від правильного вибору вимірників їх прояву, тобто системи показників, які виступають в якості індикаторів, залежить ступінь адекватності оцінки економічної безпеки.

При побудові системи кількісних і якісних показників економічної безпеки на рівні організації пропонується зупинятися на таких основних індикаторах:

1. Індикатори виробництва:

- динаміка виробництва (темп зміни);
- рівень завантаження виробничих потужностей;
- темп оновлення основних виробничих фондів;
- стабільність виробничого процесу (ритмічність);
- оцінка конкурентоспроможності продукції;
- структура і технічний ресурс парку машин і устаткування...

2. Фінансові індикатори:

- обсяг "портфеля" замовлень;
- обсяг інвестицій;
- рівень інноваційної активності;
- рівень рентабельності виробництва;
- фондвіддача виробництва.

3. Соціальні індикатори:

- рівень оплати праці;
- рівень заборгованості по зарплаті;
- втрати робочого часу;
- структура кадрового потенціалу.

Відповідно до специфіки організації і відповідно досягнутих (фактичних) і необхідних (нормативних) значень його техніко-економічних показників, а також величини їх відхилення від бар'єрних (граничних) значень індикаторів економічної безпеки стан досліджуваної організації можна характеризувати як [14] :

а) нормальний, коли індикатори економічної безпеки знаходяться в межах граничних значень, а ступінь використання наявного потенціалу близька до технічно обґрунтованих нормативів завантаження устаткування і площ;

б) передкризовий, коли перевищується бар'єрне значення хоча б одного з індикаторів економічної безпеки, а інші наблизилися до деякої межі своїх бар'єрних значень і при цьому не були втрачені технічні і технологічні можливості поліпшення умов і результатів виробництва (шляхом вжиття заходів попереджувального характеру до загроз, які виникають на підприємстві);

в) кризовий, коли перевищуються бар'єрні значення більшості основних (на думку експертів) індикаторів економічної безпеки і з'являються ознаки необоротності спаду виробництва і часткової втрати потенціалу (внаслідок вичерпання технічного ресурсу обладнання і площ, скорочення персоналу);

г) критичний, коли порушуються всі (або майже всі) бар'єри, що відділяють нормальний і кризовий стан розвитку виробництва, а часткова втрата потенціалу стає неминучою і невідворотною.

Систему показників можна сформувати на основі проведення факторного аналізу, використовуючи звітні документи та результати роботи аналітичних груп організації (економічні обґрунтування і оцінки експертів). Значення індикаторів, як правило, переводять у відносні одиниці (ймовірності).

Для визначення економічної безпеки бізнесу в організації за індикаторами пропонується використовувати графічний спосіб, який сприяє кращому візуальному сприйняттю і прискоренню отримання не тільки кількісних, але і якісних значень показників.

На прикладі використання програми побудови діаграми Microsoft Excel для вихідних даних, наведених на рис.2, побудована діаграма для визначення рівня економічної безпеки бізнесу в організації (див. рис.4),

Діаграма в Microsoft Word - Microsoft Excel

Файл Главная Вставка Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид

Общий

Условное форматирование

Форматировать как таблицу

Стили ячеек

Вставить

Удалить

Формат

Ячейки

Сортировка

Найти и фильтр

выделить

Редактирование

Буфер обмена

Шрифт

Выравнивание

Число

Стили

А3

критичный уровень плюс дельта

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
1		P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9						
2	нормальн	1	1	1	1	1	1	1	1	1						
3	критичный	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6						
4	критичный	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5						
5	критичный	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4						
6	фактический	0,2	0,4	0,7	0,6	0,9	0,8	0,4	0,2	0,9						
7																
8																

Рис.3. Вихідні дані для побудови діаграми.

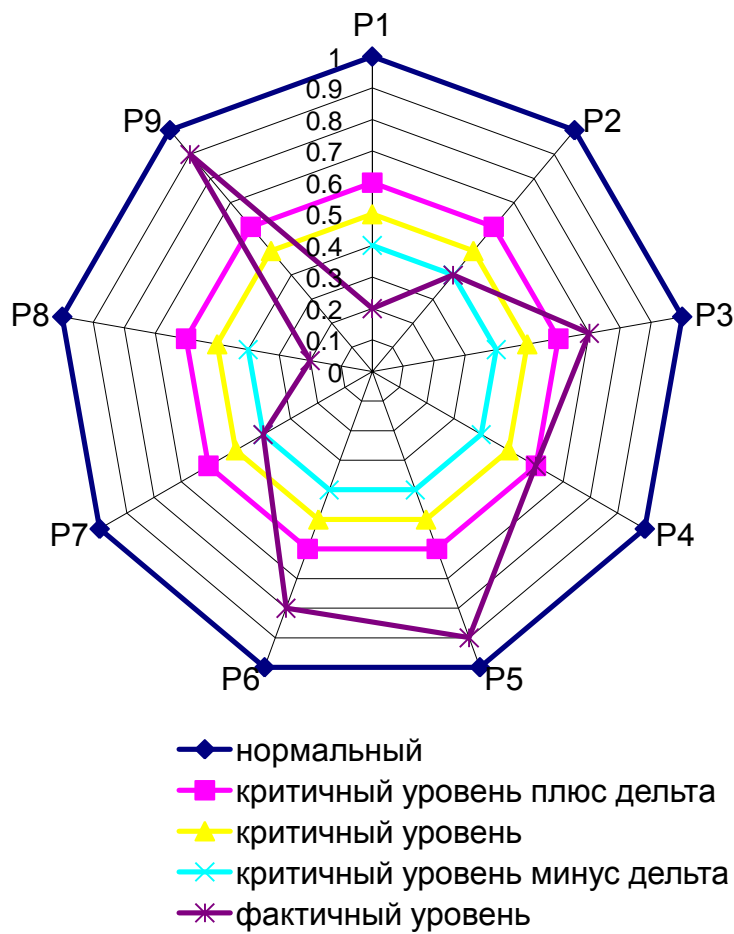

Рис. 4. Використання графічного способу для визначення рівня економічної безпеки бізнесу в організації (діаграма Microsoft Excel).

Графік не тільки характеризує поточний стан організації, але і той стан його безпеки, до якого необхідно прагнути. Про низький рівень економічної безпеки організації служить невідповідність одного з показників пороговим значенням.

Маючи аналогічні дані по конкуруючим або суміжним підприємствам, з'являється можливість порівнювати досліджуване підприємство з іншими підприємствами і оцінювати свої відносні переваги і недоліки, порівнювати і поєднувати свої можливості та можливості підприємств-конкурентів або порівнювати стан підприємства в динаміці різних років і достовірно аналізувати, прогресує чи деградує підприємство, виявляти небезпечні відхилення від нормального стану.

Висновки. В даний час в економічній науці методи оцінки економічної безпеки достатньо розроблені. Разом з тим спірними залишаються питання їх переваг і недоліків, і, особливо - який з методів (підходів) найбільш ефективний стосовно до сфери бізнесу.

Серед використовуваних підходів до оцінки економічної безпеки організації широко відомий індикаторний підхід, який визначає рівень економічної безпеки з допомогою спеціальних показників - індикаторів. Саме індикаторний підхід дозволяє представити економічні показники для проведення оцінки та аналізу безпеки організації у вигляді системи. Кожен показник системи дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської діяльності організації і пов'язаний з іншими показниками. В частині структуризації системи показників формуються для оцінки передумов досягнення певного, необхідного рівня та поточного, досягнутого рівня економічної безпеки організації. При побудові системи кількісних і якісних показників економічної безпеки на рівні організації пропонується зупинитися на основних індикаторах: виробництва, фінансових і соціальних індикаторах. З допомогою індикаторів економічної безпеки можна характеризувати стан досліджуваної організації як нормальний, передкризовий, кризовий та критичний.

Використання графічного способу для визначення рівня економічної безпеки бізнесу в організації (діаграма Microsoft Excel), що дозволяє характеризувати не тільки поточний стан організації, але і той стан його безпеки, до якого необхідно прагнути.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку алгоритмів обчислювальних процедур, які б дозволили на основі комплексу одиничних показників (індикаторів) дати однозначну характеристику господарської діяльності і визначити комплексну оцінку економічної безпеки бізнесу в організації.

Список використуваних джерел

1. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. – Спб: 1999. –144с.
2. Краснощек А.А., Динец Д.А. Современные аспекты анализа и оценки экономической безопасности организаций. Электронный журнал Корпоративные Финансы, №4(16), 2010-с.73-83.- Корпоративные_Финансы_16_выпуск_73_83г.pdf.
3. Листопад М. Е. Эволюция представлений об экономической безопасности.- [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: http://www.teoria practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/ekonomika/listopad.pdf (1.09.15).
4. Экономическая безопасность России. В. К. Сенчагов о вызовах времени и индикативной системе безопасности. - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: <http://raen.info/tmp/academy/faces/document2576.shtml> (1.09.15).
5. Алексеев М.А. Экономическая безопасность с позиции экономики транзакционных издержек. Журнал №4 Современные проблемы науки и образования. Пенза: Издательский Дом "Академия Естествознания" 2014- с.427. - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/118-14338> (1.09.15).
6. Иволга А. Б. Экономическая безопасность и ее составляющие как основа жизнедеятельности корпорации / А. Б. Иволга // Молодой ученый. — 2012. — №1. Т.1. — с. 113-116.

7. С. Г. Симонов, Н. К. Карашаи. Оценка экономической безопасности предпринимательских структур: теоретико-методический аспект. - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predprinimatelskih-struktur-teoretiko-metodicheskii-aspekt> (1.09.15).

8. Лучников В., Майоров В. Безопасность бизнеса: Проблемы, Угрозы, Решения . - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: http://samlib.ru/l/luchnikow_wjacheslaw_jurxewich/nachaloknigibezopasnostxbiznesaugrozypoblemyresheniya.shtml (1.09.15).

9. Колпаков П.А. Система экономической безопасности фирмы // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2013. № 1.- [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/01/1567> (1.09.15).

10. Коваленко О.В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства . - [Електронний ресурс]. // – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_028.pdf (1.09.15).

11. Костюкевич Д.В. Оценка и организация кластерных взаимодействий предпринимательских структур. Автореферат . - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: <http://geum.ru/aref/a397-6-ref.htm> (1.09.15).

12. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. докт. екон. наук: 08.00.04 / С.М. Шкарлет. –К., 2007. –24 с.

13. Отенко И. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 –256с.

14. Пралиев Ж.С. Критерии и показатели экономической безопасности предприятия. - [Электронный ресурс]. // – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/21_DNIS_2009/Economics/49441.doc.htm (1.09.15).

Якименко Ю. М. ВЫБОР ПОДХОДА К ОЦЕНКЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БИЗНЕСА В ОРГАНИЗАЦИИ. В результате анализа подходов к оценке экономической безопасности организаций предложено индикаторный подход, который позволяет представить экономические показатели для проведения оценки и анализа безопасности в виде системы и оперативно получить количественную или качественную характеристику бизнеса.

Yakimenko Y. THE APPROACH TO ASSESSING THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS IN THE ORGANIZATION. An analysis of approaches to assessing the economic Security organizations proposed indicator approach which can provide economic indicators for evaluation and analysis of security as a system and quickly get quantitative or qualitative characteristics of the business.